

Електронне наукове фахове видання "Державне управління: удосконалення та розвиток" включено до переліку наукових фахових видань України з питань державного управління (Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.11.2014 № 1279)

№ 3, 2014

[Назад](#)[Головна](#)

УДК 351

Т. В. Якименко,
аспірант кафедри управління суспільним розвитком Національної академії
державного управління при Президентові України, м. Київ

ПОНЯТТЯ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ ТА ЇХ РОЛЬ У ДЕРЖАВОТВОРЕННІ

T. V. Yakymenko,
graduate student of management community development department
of the National academy of public administration, the President of Ukraine, Kyiv

CONCEPTS OF PARLIAMENTARY ELECTIONS AND THEIR ROLE ARE IN CREATION OF THE STATE

У статті розглянуто зміст понять "парламентські вибори" та "державотворення", показана роль парламентських виборів у державотворчих процесах. Розуміння державотворення з погляду дослідження ролі парламентських виборів у ньому визначено як процес не лише становлення нової держави, але й подальший розвиток її засад. Виявлено, що парламентські вибори справляють потужний, хоча й опосередкований вплив, практично на всі напрями державотворення. Зазначено, що в результаті парламентських виборів формується вищий законодавчий орган держави, який через законотворчу діяльність, в тому числі конституційні зміни, визначає засади розвитку держави. Запропоновано розуміння парламентських виборів з точки зору розвитку державотворення як формування на певний період часу вищого законодавчого і представницького органу державної влади шляхом безпосереднього волевиявлення дієздатних громадян, що покликані реалізувати певні цінності та цілі виборців у процесі державотворення.

Maintenance of concepts "parliamentary elections" and "creation" of the state is considered in the article, shown role of parliamentary elections in state-creative processes. Understanding of creation of the state from the point of view of research of role of parliamentary elections is defined as a process of not only the formation of the new state, but also the further development of its principles. It is educed that the parliamentary elections have a strong, albeit indirect impact on virtually all areas of the state. It is noted that as a result of parliamentary elections formed the highest legislative body of the state, which through legislative activity, including constitutional amendments, defines the principles of development of the state. Understanding of parliamentary elections offers from the point of view of development of creation of the state. It is formation of supreme legislative and representative body of state power by the direct voting of citizens and formed, to realize certain values and aims of electors in the process of creation of the state.

Ключові слова: державотворення, народовладдя, парламент, парламентські вибори, політичні права і свободи.

Keywords: creation of the state, democracy, parliament, parliamentary elections, political rights and freedoms.

Постановка проблеми. Розвиток держави значною мірою залежить від того, якою мірою виборча система реально сприяє державотворчим процесам в інтересах суспільства. Завдяки парламентським виборам формується вищий представницький орган держави та артикулюється суспільне політичне замовлення на стратегічний курс державотворення. Крім того, зазначені вибори є механізмом взаємодії суспільства та влади, від дієвості якого залежить участь громадян в управлінні країною. У виборчому процесі формується імідж держави в очах громадян та міжнародної спільноти. Парламентські вибори великою мірою впливають на довіру громадян до державних інститутів. Отже, для побудови ефективної держави необхідно розуміти закономірності впливу парламентських виборів на розвиток державотворення, тобто визначити їх роль та місце в державотворчих процесах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням державотворення (державного будівництва) присвячені роботи багатьох вчених, а саме В.Бакуменка, Г.Барабашева, А.Безуглова, Т.Бутирської, К.Шеремета та ін. Інститут виборів в контексті його впливу на політичну систему вивчали такі вчені, як І.Кресіна, А.Георгідзе, В.Бєбик, С.Рябов, О.Тодика, А.Романюк, А.Пойченко, В.Шахов, В.Лісничий, М.Ставнічук, Ю.Шведа та ін. Разом з тим, вплив парламентських виборів на розвиток державотворення з точки зору науки державного управління не був предметом спеціального поглибленого дослідження. При цьому початковим етапом такого дослідження є визначення його базових понять.

Мета статті. Метою статті є з'ясування понять "парламентські вибори" та "державотворення" як основи дослідження впливу таких виборів на державотворчі процеси. Відповідно до мети сформульовані такі дослідницькі завдання: розкрити зміст понять "парламентські вибори" та "державотворення"; показати роль парламентських виборів як чинника державотворчих процесів.

Виклад основного матеріалу. Виборність можна віднести до засад організації і функціонування державної влади, що відповідають вітчизняній державотворчій традиції. Зокрема, така засада знайшла відображення у відомому історичному акті «Правовий Уклад та Конституції відносно прав і вольностей війська Запорозького» [1]. З тих часів суб'єкти виборчого процесу змінювались, виборчі принципи та виборчі процедури удосконалювались, держава розвивалася.

Сьогодні Конституція України визначає вибори як одну із пріоритетних форм народовладдя: «Народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії» [2, ст. 69]. Народовладдя – найважливіший принцип демократії, який означає, що лише народ є головним джерелом влади в державі. Вважається, що саме народу належить установча і конституційна влада в державі, до якої він обирає представників, якщо треба – змінює їх. Народ також може брати безпосередню участь у здійсненні влади, прийнятті певних рішень через референдум, а також через певні народні ініціативи [3, с. 162].

Згідно з Енциклопедією державного управління, вибори – це передбачена конституцією та законами форма прямого народовладдя та участі громадян у політичному житті демократичних країн. У процесі виборів здійснюється безпосереднє висунення або обрання певних осіб для виконання громадських функцій шляхом голосування та формування представницьких органів державної влади і місцевого управління (самоврядування). Це один із способів інституювання

державної влади, найпоширеніший механізм створення органів та інституцій влади та найбільш ефективне знаряддя тимчасової політичної відповідальності осіб, що виконують публічні функції. Демократичними виборами окрема політична сила здобуває повноваження керування державою групою політичних лідерів шляхом індивідуального голосування на чітко окреслений тимчасовий період [4, с. 53].

Демократія – політичний лад, порядок здійснення влади, спосіб управління суспільними справами за участю та в інтересах народу; практичне втілення ідеалів свободи, справедливості, рівності можливостей, людських прав; соціальна активність, участь громадян в ухваленні та здійсненні суспільних рішень, у житті громади, розв'язанні проблем [5, с. 41]. Як зазначили у монографії «Партії та електоральна політика» А.Романюк та Ю.Шведа, головний принцип демократії полягає у визнанні того факту, що всі люди є рівними та мають певні права. Інший принцип демократії полягає в тому, що уряд обирається людьми і існує для людей [6, с. 6].

А.Георгіца підкреслює, що «у площині сучасного розуміння феномена виборів демократичні суспільства нічого досконалішого не винайшли, ніж народне голосування як форма демократичного призначення керівників, тобто органів державної влади, органів місцевого самоврядування та вищих посадових осіб» [7, с. 114]. Подібне розуміння виборів у О.Тодики: «Вибори – це спосіб формування органів державної влади і місцевого самоврядування у відповідності з процедурами, чітко визначеним законодавством, при яких відповідна група людей висуває із свого середовища одного або декількох осіб для виконання державних або громадських функцій» [8, с. 44]. Акцентують увагу на участі громадян у політичному процесі і наступні науковці. Р.Балабан специфіку інституту виборів вбачає у тому, що «він реалізує суверенні права і волю народу щодо держави, її владних установ і організацій» [9, с. 5]. В.Бєбик визначає вибори чи не єдиним засобом впливу на державних і політичних лідерів, завдяки якому навіть найпасивніші члени суспільства можуть опосередковано реалізовувати свою політичну волю й побажання [10, с. 281]. Демократичні вибори дають змогу громадянам обирати і змінювати державних діячів [10, с. 280]. А.Романюк наголошує, що «вибори є центральним елементом політичного процесу та визначальною характеристикою участі громадян у політичному житті демократичних країн. Громадяни шляхом виборів отримують оптимальний механізм і засіб особистої участі у політичному житті власної країни. Насправді, для багатьох громадян вибори стають єдиною можливою формою їх активної участі у політичному процесі» [11, с. 212]. Також А.Романюк вважає, що вибори роблять політичну систему країни легітимною в очах власних громадян та міжнародного співтовариства, але за умови проведення справді демократичних виборів [11, с. 214]. За С.Рябовим, вибори – демократичний спосіб формування, періодичної чи позачергової зміни персонального складу органів державної влади або підтвердження повноважень на новий термін, процедура призначення посадових осіб через вільне волевиявлення дієздатних громадян через голосування за кандидатів, висунутих відповідно до встановлених законом правил та процедур [12, с. 222]. А.Пойченко та В.Шахов зазначають, що вибори – це один з найважливіших етапів демократичного політичного процесу, єдиний демократичний засіб формування органів державної влади та місцевого самоврядування [13, с. 12]. І.Поліщук говорить, що готовність суспільства до проведення виборів є найважливішою ознакою його демократичності, здатності до розв'язання нагальних проблем мирними політичними методами. Вибори виступають легалізованим політичним конфліктом з приводу виборення політичної влади та концентрування вираженням політичного ринку, одним з механізмів легітимації влади, що забезпечує політичну стабілізацію в суспільстві [14, с. 165-173]. І.Кресіна та Є.Перегула визначають інститут виборів як один з основних елементів функціонування політичної системи суспільства [15, с. 181]. Більш широке визначення виборів як політичного інституту наведене О.Лазор та А.Лазор. Вони називають вибори тими періодичними підсумками, за результатами яких визначаються демократичні здобутки або ж відзначається їх відсутність, утверджуються та розвиваються цінності демократії або відбувається їх нівелювання, гуртується нація чи роз'єднується народ держави, викристалізовується національна ідея або ж зароджується зневіра до влади та спроможності її бодай щось змінити на краще [16, с. 163]. І.Климова розуміє вибори, як встановлену законодавством державно-правову процедуру, під час якої громадяни віддають свої голоси за партію чи кандидата, в результаті чого формується виборний (представницький) орган влади або обирається (обіймає посаду) певна особа – президент, мер, суддя тощо. До цього визначення вона додає, що вибори є повноцінними і реальними лише за умови конкурентної боротьби, в якій беруть участь два чи більше кандидати або декілька партій. Результати виборів, якщо вони проводяться за правилами, відображають настрої виборців, тенденцію розвитку країни. Важливий наслідок виборів – відбір політичних лідерів, тобто громадяни можуть замінити тих, хто не виправдав їхньої довіри, на більш гідних. Вона зауважує, що найважливіша функція виборів – стабілізація або трансформація політичної системи з метою пошуку для країни оптимального політичного курсу [17, с. 5].

Розглянемо, як інтерпретується українськими науковцями зміст поняття «парламентські вибори». Ю.Шведа визначає парламентські вибори як загальнонаціональні (на відміну від місцевих) вибори вищого законодавчого органу держави (парламенту). Завдання парламентських виборів – визначення персонального складу парламенту [3, с. 367]. А.Романюк вважає, що «вибори створюють парламент, обираючи наперед визначену кількість депутатів, які повинні здійснювати законодавчу владу протягом певного терміну, відображають групові та індивідуальні переваги виборців і у своїй діяльності повинні орієнтуватися / представляти основні групові суспільні інтереси» [11, с. 213]. О.Тодика розуміє парламентські вибори, як безпосереднє волевиявлення громадян, які своєю участю у виборчому процесі шляхом голосування формують орган законодавчої влади [18, с. 5]. Ю.Сурмін та В.Бакуменко визначають парламентські вибори як «вибори в органи законодавчої влади, що відіграють винятково важливу роль в українському суспільстві. Вони активізують процеси його відновлення, забезпечують зміну політичних елітних груп, підточують країну в майбутнє» [19, с. 287].

Парламент – інститут демократичного врядування, найвищий колегіальний, виборний (повністю або частково), законодавчий, представницький орган державної влади, що працює на постійній основі [20, с. 473]. На сьогодні парламенти існують майже у всіх країнах світу. При демократії вони є головними аренами політичних дискусій та відіграють ключову роль у прийнятті важливих загальносуспільних рішень (законів). Парламенти демократичних країн виконують функції представництва інтересів громадян, видання законів, забезпечення підзвітності влади перед народом, встановлення податків і розподілу публічних ресурсів (затвердження бюджету). Парламенти є ключовими форумами, на яких висвітлюються суспільні проблеми та ставляться вимоги їх вирішення, визначаються ціннісні орієнтири внутрішньої та зовнішньої політики. Парламент, будучи представницьким органом, відіграє ключову роль у функціонуванні демократії.

Коли проводяться парламентські вибори, люди повною мірою можуть реалізувати свої політичні права. Політичні права і свободи – одна із груп основних конституційних прав і свобод громадян, що забезпечують можливість брати участь у суспільному і політичному житті країни. Політичні права і свободи охоплюють право на участь в управлінні суспільством і державою, виборче право, право на об'єднання, свободу зборів і маніфестацій, свободу інтеграції, право петицій. Володіння цими правами пов'язане з належністю до громадянства даної держави [5, с. 147].

Парламентські вибори є вагомим чинником державотворення, що активно впливає на його розвиток. Загалом під чинником розуміють умову, рушійну силу, причину будь-якого процесу, що визначає його характер або одну з основних рис [21, с. 326]. Стосовно чинників державотворення, можна говорити, що це умови, причини зміни вихідного стану держави, які визначають її подальший розвиток.

Дослідження ролі парламентських виборів у державотворенні вимагає розкриття останнього поняття. У словнику-довіднику «Управління суспільним розвитком» державотворення (державне будівництво) трактується як розбудова держави, її владних інституцій, що забезпечує відповідні умови для формування та реалізації державної політики [5, с. 51]. У навчальному посібнику «Управління суспільним розвитком. Вступ до спеціальності» зазначено, що розбудова нової держави супроводжується певним перехідним періодом становлення, під час якого закріплюється її державність, формується дієва система державної влади та визначаються основні шляхи розвитку країни. Державотворення охоплює визначення і правове закріплення форми державного правління; політичного режиму; адміністративно-територіального устрою; основних цілей і функцій держави, їх пріоритетності; розподілу повноважень між гілками та вищими органами державної влади; стратегії розвитку держави; структури органів державної влади відповідно до функцій держави та її стратегічних цілей. Для успішного функціонування і розвитку держави необхідно сформувати ефективну систему державної влади. Це структурована єдність владних відносин, що складаються внаслідок діяльності держави, державних органів, а також посадових осіб, які реалізують інтереси держави в різних сферах суспільного життя [22, с. 32].

Говорячи про державотворення, деякі дослідники вживають цей термін для визначення історичних подій, що призвели до створення держави. Разом з тим, з точки зору науки державного управління процес державотворення продовжується з розвитком держави. Зокрема, у монографії «Державне будівництво: стан, суперечності, перспективи розвитку в Україні» Т.Бутирська визначає державне будівництво (державотворення) як проєкцію майбутнього в теперішній час, тобто як відправну точку розвитку держави [23, с. 100]. Авторка стверджує, що методологія державного будівництва дозволяє досліджувати майбутнє в різних аспектах: онтологічному (формує майбутнє держави в його загальних формах), логічному (розглядає державне будівництво як загальнонаукове поняття) та гносеологічному (стваряє завдання визначити ступінь відображення майбутнього в людській свідомості). Найважливішу основу державного будівництва складають його закони (принципи). Початковим критерієм закону тут виступає не те, що він є нормативним актом, а те, що він передає сутнісну характеристику природи держави [23, с. 101].

Механізми розгортання державного будівництва в часі спираються на потрібну систему процесів, явищ і відносин, що належать різним рівням держави. Кожен з цих рівнів – індивідуальний, суспільний, державний – має свій рівень культури, змістів і понять. У діяльності держави варто враховувати насамперед своєрідність кожного з рівнів, а потім – два різних шляхи їхньої взаємодії, одним із яких є уподібнення, а іншим – підпорядкування функцій нижчих рівнів державного цілого функціям більш високого його рівнів. Тобто рівні пов'язані між собою так, що в кожному нижньому вищій определенений та акумульований, а в кожному вищому – нижній «знятий»: у державному цілому наявні й індивідуальний, і суспільний рівні як їхня загальна якість. Водночас рівні, що формують

державне ціле, не обмежені проявами односпрямованого розвитку, а діють досить широко, вступаючи при цьому в найскладніші функціональні зв'язки, що визначають значення цілісності держави. При цьому утворюються зони перехресного впливу: індивід – суспільство – держава, в яких індивідуальні властивості доповнюються суспільними і/або державними [23, с. 442].

Т.Бутирська наголошує, що в Україні криза чотирьох державотворчих процесів (це управління, економіка, принципи соціальної зв'язності, наука й освіта) і, набагато серйозніше, – криза світогляду дають підстави стверджувати, що криза зумовлена неповнотою втіленої моделі держави. Тому реформи – конституційні, адміністративні, управління і т.д., що здійснюються в рамках діючої моделі, – не забезпечують подолання кризи [23, с. 396].

Таким чином, з погляду дослідження ролі парламентських виборів у державотворенні останнє доцільно розуміти як процес не лише становлення нової держави, але й подальший розвиток її засад. Основні напрями державотворення визначені у навчальному посібнику «Державне управління: основи теорії, історія і практика», в якому проведено аналіз державного управління як системи діяльності та виділено в ньому три основні напрями. Одним з них є державне будівництво (державотворення), що охоплює визначення і правове закріплення: форми державного правління; політичного режиму; державно-територіального устрою; основних цілей і функцій держави, їх пріоритетності; розподілу повноважень між гілками та вищими органами державної влади; стратегії розвитку держави; структури органів державної влади відповідно до функцій держави та її стратегії; корекції завдань та функцій органів державної влади [24, с. 107]. Парламентські вибори справляють потужний, хоча й опосередкований вплив, практично, на всі зазначені напрями державотворення. В їх результаті формується вищий законодавчий орган держави, який через законотворчу діяльність, в тому числі конституційні зміни, визначає засади розвитку держави.

Висновки. Парламентські вибори як чинник розвитку державотворення доцільно розуміти як формування на певний період часу вищого законодавчого і представницького органу державної влади шляхом безпосереднього волевиявлення дієздатних громадян, що покликаний реалізувати певні цінності та цілі виборців у процесі державотворення. При цьому останнє доцільно розуміти як процес не лише становлення нової держави, але й подальший розвиток її засад, що включає такі основні напрями: удосконалення форми державного правління, політичного режиму і державно-територіального устрою; визначення основних цілей, пріоритетів та стратегії розвитку держави; перерозподіл повноважень між гілками та вищими органами державної влади; зміна структури органів державної влади відповідно до функцій держави та її стратегії.

Парламентські вибори справляють потужний, хоча й опосередкований вплив, практично на всі зазначені напрями державотворення. В їх результаті формується вищий законодавчий орган держави, який через законотворчу діяльність, в тому числі конституційні зміни, визначає засади розвитку держави. З погляду впливу на державотворення важливими характеристиками парламентських виборів є: суб'єкти, тобто особи, органи та організації, наділені конституцією та виборчим законодавством правами та обов'язками стосовно організації та проведення виборів; виборчий процес, що включає чітко визначену виборчим законодавством послідовність його стадій; виборча система, що визначає модель організації і проведення виборів до парламенту (пропорційну, мажоритарну, змішану).

Перспективи подальших досліджень. Перспективи подальших досліджень полягають в аналізі напрямів впливу парламентських виборів на державотворчі процеси.

Список використаних джерел.

1. Перша Конституція України гетьмана Пилипа Орлика 1710 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html>
2. Конституція України – Івано-Франківськ: Галичина, 1996. – 64 с.
3. Шведа Ю.Р. Партії та вибори: енциклопедичний словник / Ю.Р. Шведа. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. — 750 с.
4. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / наук. ред. кол.: Ю.В. Ковбасюк (голова) [та ін.]; Національна академія державного управління при Президенті України. – К.: НАДУ, 2011.; Т. 8: Публічне врядування / наук. ред. кол.: В.С. Загорський (голова), С.О. Телешун (співголова) [та ін.]; Львівський регіональний інститут державного управління Національна академія державного управління при Президенті України. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2011. – 630 с.
5. Управління суспільним розвитком: Словник-довідник / За заг. ред. А.М. Михненка, В.Д. Бакуменка; Уклад.: В.Д. Бакуменко, С.О. Борисевич, О.А. Бутрін та ін. – К.: Вид-во НАДУ, 2006. - 248 с.
6. Романюк А., Шведа Ю. Партії та електоральна політика. – Львів: ЦПД – «Астролябія», 2005. – 348 с.
7. Георгіца А.З. Деякі теоретико-методологічні проблеми вдосконалення виборчого процесу в Україні у контексті світового досвіду // Вибори – 2006.: Досвід. Проблеми. Перспективи.: Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 31 жовтня – 1 листопада 2006 року // А.З. Георгіца. – К.: Атіка, 2007. – с. 114 – 123.
8. Тодика О.Ю. Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні / Ю.М. Тодика, О.Ю. Тодика. – К.: Вид. дім. «Ін.Юре», 2004. – 368 с.
9. Балабан Р.В. Теорія виборчої системи: монографія / Р.В. Балабан. – К.: Либідь, 2007. – 112 с.
10. Політологія для політика і громадянина: монографія / В.М. Бебик. – К.: МАУП, 2003. – 424 с.
11. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Західної Європи: монографія / А.С. Романюк. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – 391 с.
12. Рябов С.Г. Політичні вибори: навчальний посібник. – К.: Тандем, 1998. – 256 с.
13. Вибори – шлях до демократичного суспільства: метод. матеріали з виборчого процесу / за заг. ред. В.М. Князева. – К.: Вид-во УАДУ, 2002. – 78 с.
14. Поліщук І. Вибори як феномен політичного життя: системно-факторний аналіз // Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого, 2012, № 2 (12).
15. Парламентські вибори в Україні: правові і політичні проблеми: монографія / І.О. Кресіна, Є.В. Перегуда. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – 2003. – 368 с.
16. Лазор О.Д., Лазор А.О. Проблеми актуалізації демократичних принципів у виборчому законодавстві України // Вибори – 2006.: Досвід. Проблеми. Перспективи: Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 31 жовтня – 1 листопада 2006 року // О.Д. Лазор, А.О. Лазор. – К.: Атіка, 2007. – с. 163–184.
17. Климкова І.І. — Вибори і виборчі системи : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І.І. Климкова, М.А. Остапенко. — К.: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2011. — 160 с.
18. Тодика О.Ю. Вибори до парламентів країн СНД : (Порівняльно-правовий аспект) / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого / Оксана Юрївна Тодика. – Х.: Факт, 2003. – 144 с.
19. Регіоналізація і вибори як засоби удосконалення владних відносин в Україні: теорія і практика : монографія [за заг. ред. О. О. Дьоміна; керівник авт. кол. В. В. Лісничий]. – Х.: Вид-во Хар ПІ УАДУ «Marіstr», 2003. – 580 с.
20. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України; наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К.: НАДУ, 2011.; Т. 7: Державне управління в умовах глобальної та європейської інтеграції / наук.-ред. колегія : І.А. Грицяк (співголова), Ю.П. Сурмін (співголова) та ін. – 2011. – 764 с.
21. Словник української мови в 11 томах / Ред кол. Білодід І.К. та ін. – К.: Наукова думка, 1970-1980.; Том 11 - (х-ь), - 1980. – 700с.
22. Михненко А.М., Бакуменко В.Д., Кравченко С.О., Борисевич С.О. Управління суспільним розвитком. Вступ до спеціальності: Навч. посіб. - К.: Вид-во НАДУ, 2006. - 84 с.
23. Державне будівництво: стан, суперечності, перспективи розвитку в Україні: монографія / Т.О. Бутирська. - К.: НАДУ, 2007. - 484 с.
24. Державне управління: основи теорії, історії і практика : навч. посіб. / В.Д. Бакуменко, П.І. Надолішній, М.М. Іжа, Г.І. Арабаджи / За заг. ред. П.І. Надолішнього, В.Д. Бакуменка. – О.: ОРІДУ НАДУ, 2009. – 394 с.

REFERENCES.

1. Official website of the Supreme Council of Ukraine “The first Constitution of Ukraine Hetman Philip Orlik“ (1710), available at: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html> (Accessed 2 March 2013).
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), Constitution Ukraine, available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (Accessed 2 March 2013).
3. Shveda, Yu.R. (2010), Partiyi ta vybory: entsyklopedychny slovnyk [Parties and Elections: Encyclopedic Dictionary], Vydavnychy tseentr LNU imeni Ivana Franka, L'viv, Ukraine.

4. Kovbasyuk, Zahors'kyy, V.S. and Teleshun, S.O. (2011), *Entsyklopediya derzhavnoho upravlinnya u 8 tomah, T. 8: Publichne vryaduvannya* [Encyclopedia of Public Administration in 8 volumes, volume 8: Public governance], Vyd-vo LRIDU NADU, L'viv, Ukraine.
5. Mykhnenko, A.M., Bakumenko, V.D., Borysevych, S.O. and Butrin, O.A. (2006), *Upravlinnya suspil'nym rozvytkom: Slovnyk-dovidnyk* [Office of Community Development: Dictionary], Vyd-vo NADU, Kyiv, Ukraine.
6. Romanyuk, A. and Shveda, Yu (2005), *Partiyyi ta elektoral'na polityka* [Party and electoral politics], Astrolyabiya, L'viv, Ukraine.
7. Heorhitsa, A.Z. (2006), "Some theoretical and methodological problems of improving the electoral process in Ukraine in the context of international experience", *Vybory – 2006. : Dosvid. Problemy. Perspektyvy*, [Elections - 2006. : Experience. Problems. Prospects], Zbirnyk materialiv mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi, [Proceedings of the International Scientific Conference], Atika, Kyiv, Ukraine, pp. 114-123.
8. Todyka, O.Yu (2004), *Konstytutsiyno-pravovyy status lyudyny i hromadyanyna v Ukraini* [Constitutional and legal status of a person and citizen in Ukraine], In. Yure, Kyiv, Ukraine.
9. Balaban, R.V. (2007), *Teoriya vyborchoyi systemy* [Theory of Electoral System], Lybid', Kyiv, Ukraine.
10. Bebyk, V.M. (2003), *Politolohiya dlya polityka i hromadyanyna* [Politics for politics and civil], MAUP, Kyiv, Ukraine.
11. Romanyuk, A.S. (2007), *Porivnyal'nyy analiz politychnykh institutiv krayin Zakhidnoyi Yevropy* [A comparative analysis of political institutions in Western Europe], Vydavnychyy tsentr LNU imeni Ivana Franka, L'viv, Ukraine.
12. Ryabov, S.H. (1998), *Politychni vybory* [Political elections], Tandem, Kyiv, Ukraine.
13. Knyazyev, V.M. (2002), *Vybory – shlyakh do demokratychnoho suspil'stva: metod. materialy z vyborchoho protsesu* [Elections - the path to a democratic society: method. materials from the election process], UADU, Kyiv, Ukraine.
14. Polishchuk, I.(2012), "Elections as a political phenomenon of life: systematic and factor analysis", *Visnyk Natsional'noyi yurydychnoyi akademiyi Ukrainy im. Yaroslava Mudroho*, vol. 2, no. 12.
15. Kresina, I.O. and Perehuda, Ye.V. (2003), *Parlament-s'ki vybory v Ukraini: pravovi i politychni problemy* [Parliamentary Elections in Ukraine: legal and political issues], In-t derzhavy i prava im. V.M. Korets'koho NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
16. Lazor, O.D. and Lazor, A.O (2006), "Problems updating democratic principles in the electoral legislation of Ukraine" *Vybory – 2006. : Dosvid. Problemy. Perspektyvy*, [Elections - 2006. : Experience. Problems. Prospects], Zbirnyk materialiv mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi, [Proceedings of the International Scientific Conference], Atika, Kyiv, Ukraine, pp.163-184.
17. Klymkova, I.I. and Ostapenko, M.A. (2011), *Vybory i vyborchi systemy* [Elections and electoral systems], «Vydavnychyy dim «Personal», Kyiv, Ukraine.
18. Todyka, O.Yu. (2003), *Vybory do parlamentiv krayin SND : (Porivnyal'no-pravovyy aspekt)* [The elections to the parliaments of the CIS (Comparative legal aspects)], Nats. yuryd. akad. Ukrainy im. Yaroslava Mudroho, Fakt, Kharkiv, Ukraine.
19. D'omin, O. O. and Lisnychyy, V. V. (2003), *Rehionalizatsiya i vybory yak zasoby udoskonalennya vladnykh vidnosyn v Ukraini: teoriya i praktyka* [Regionalization and elections as a means of improving power relations in Ukraine: Theory and Practice], Mahistr, Kharkiv, Ukraine.
20. Kovbasyuk, Yu.V, Hrytsyak., I.A. and Surmin, Yu.P. (2011), *Entsyklopediya derzhavnoho upravlinnya u 8 tomah, T. 7: Derzhavne upravlinnya v umovakh hlobal'noyi ta yevropeys'koyi intehtatsiyi* [Encyclopedia of Public Administration in 8 volumes, volume 7: Public administration in a global and European integration], Vyd-vo NADU, Kyiv, Ukraine.
21. Bilodid, I.K (1980), *Slovnyk ukrayins'koyi movy v 11 tomakh, Tom 11* [Dictionary of the Ukrainian language in 11 volumes, Volume 11], Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.
22. Mykhnenko, A.M., Bakumenko, V.D., Kravchenko, S.O. and Borysevych S.O. (2006), *Upravlinnya suspil'nym rozvytkom. Vstup do spetsial'nosti* [Managing social development. Introduction to], Vyd-vo NADU, Kyiv, Ukraine.
23. Butyrs'ka, T.O. (2007), *Derzhavne budivnytstvo: stan, superechnosti, perspektyvy rozvytku v Ukraini* [Government Development: progress, contradictions prospects in Ukraine.], Vyd-vo NADU, Kyiv, Ukraine.
24. Bakumenko, V.D., Nadolishniy, P.I., Yizha, M.M. and Arabadzhy, H.I. (2009), *Derzhavne upravlinnya: osnovy teorii, istoriyi i praktyka* [Public administration: basic theory, history and practice], ORIDU NADU, Odessa, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2014 р.

ТОВ "ДКС Центр"